

ΣΕ ΠΡΟΣΦΑΤΟ σχετικά άρθρο των νορβηγών Johnsen και Olsen (1992) γίνεται μία προσπάθεια αξιολόγησης των σχέσεων του κυριότερου από τους αποκαθλωτές του μεταμοντερνισμού στην αρχαιολογία Hodder, με την πρώιμη ερμηνευτική του Gadamer. Μία ερμηνευτική που αναγκαστικά στα τέλη του αιώνα αυτού πορεύτηκε προς τις γνωστές κατευθύνσεις: την κριτική (Habermas), την δομική (Ricoeur) και την μεταδομική, θα λέγαμε μεταμοντέρνα.

Όπως είναι γνωστό η ερμηνευτική είναι έννοια του ρομαντισμού του 19^{ου} αιώνα και σχετιζόταν με τα κείμενα της κλασικής παράδοσης. Αναζωπυρώθηκε πριν από μερικές δεκαετίες και έγινε δεσπόζουσα έννοια του μεταμοντερνισμού και –ανάμεσα σε άλλες– στην αρχαιολογία, κυρίως για όσους πρότειναν και προτείνουν την ερμηνεία των αντικειμένων ως κειμένων. Πρόκειται δηλαδή για πέρασμα από την χαϊντεγκεριανή ερμηνευτική της οντολογίας της κατανόησης (verstehen), στην κατανόηση ως τρόπο γνώσης, μεταξύ άλλων, των κειμένων και της ιστορίας. Δηλαδή, κατά κύριο λόγο, πρόκειται για την ερμηνευτική του Ricoeur, για την ερμηνεία των σημείων και της γλώσσας μέσω των τριών βαθμίδων της μεσολάβησης για την κατανόηση: των σημείων, της δισημίας μεταξύ λανθάνοντος και προδήλου των συμβόλων, και των κειμένων. Ως φιλοσοφική έννοια του μεταμοντερνισμού, η ερμηνευτική απασχολεί και την ελληνική σύγχρονη διάνοηση με παρουσιάσεις, απόψεις, μεταφράσεις, αρθρογραφία στον τύπο.

Αφού διατυπώσουμε αρχικά την άποψη ότι, από όσο γνωρίζουμε, η φιλοσοφία του μεταμοντερνισμού δεν προσέγγισε την «α-κειμενική» εποχή, δηλαδή την προϊστορία, κάτι το εξαιρετικά ερεθιστικό, όπως θα πρέπει να αρχίσει να γίνεται αντιληπτό, μια και έχει αρχίσει να γίνεται αντιληπτή η δυνατότητα υποκατάστασης των κειμένων με τα αντικείμενα, όχι βέβαια με τα σημεία ή τα σύμβολα, θα συνεχίζαμε ίσως με τις εξής σκέψεις. Με βάση ένα κείμενο του Ricoeur (1987) νομίζουμε ότι μπορούμε να αποκαταστήσουμε και για την προϊστορία μία κειμενική τάξη πραγμάτων, να υποκαταστήσουμε δηλαδή με «πραγματικότητες» την ισχύουσα περί των αφηγήσεων ορολογία, αριστοτελικής φυσικά προέλευσης, ανεξαρτήτως του είδους της αφήγησης, με μόνο κοινό παρονομαστή τον χρονικό της χαρακτήρα, την ανάπτυξη της δηλαδή στο χρόνο. Η έννοια συμβάν λοιπόν, έννοια που χρησιμοποιείται σε κάθε είδους αφήγηση, θα μπορούσε να υποκατασταθεί με την έννοια αντικείμενο, δηλαδή κινητό ανασκαφικό εύρημα, κατασκευή αρχιτεκτονική κλπ. Η οποιαδήποτε τοποθέτηση των συμβάντων αυτών σε μία ομάδα ή σειρά, με την έννοια της σειριοποίησης, ή συνόλου συμφραζόμενων και η διαμεσολάβηση της πλοκής για αυτά τα συμβάντα, συνιστά αφήγηση. Η ικανότητα να παρακολουθούμε μία αφήγηση, συνιστά μία μορφή κατανόησης. Όσο περισσότερο αφηγείται κανείς, τόσο καλύτερα ερμηνεύει. Όπως λέει ο Ricoeur, την ιστορία ως ερμηνεία την χαρακτηρίζει ο σύμπλοκος δεσμός της αφηγηματικής συνεκτικότητας με την συμφωνία προς τα ντοκουμέντα ή, θα λέγαμε, τα δεδομένα, δηλαδή τα υλικά κατάλοιπα. Φυσικά και στην προϊστορία έχουμε αφηγήσεις γενικές, με την έννοια του χρονικού, αλλά και ειδικές, π.χ. την αφήγηση για την κεραμική ενός ανασκαμμένου οικισμού ή για τα κόκαλα των ζώων του.

Με βάση τα όσα ως τώρα αναφέραμε, η διαφορά των ιστορικών χρόνων από τους προϊστορικούς είναι η διαφορά μεταξύ των πρωτογενών –όπου και αν υπάρχουν– και δευτερογενών σύγχρονων κειμένων, από τότε, ας πούμε, που άρχισε να διαμορφώνεται η προϊστορία, πριν ενάμιση περίπου αιώνα, ως τις μέρες μας. Εκτός αν στα κείμενα αυτά προσθέσουμε και όσα κείμενα των περασμένων εποχών αναφέρονται σε α-κειμενικές εποχές, όπως π.χ. η λεγόμενη προϊστορία της εισαγωγής του Θουκυδίδη κλπ.

Επιστρέφοντας στο άρθρο των Johnsen και Olsen, ειδικά στα αναφερόμενα περί του

Ο Δημήτρης Β. Γραμμένος είναι προϊστορικός αρχαιολόγος, διευθυντής του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης

* Το κείμενο αυτό διαβάστηκε σε αγγλική μετάφραση στο συνέδριο της European Association of Archaeology του 2002 που έγινε στη Θεσσαλονίκη.

ιστορικισμού έτσι όπως ξεκίνησε από τον ρομαντισμό του 19ου αιώνα και εξελίχθηκε μέσα στον 20ό (1992, 121-122), θα διαπιστώναμε ότι σε όλες τις χώρες κληρονόμους της λεγόμενης «μεγάλης παράδοσης» ίσχυσαν και τα τέσσερα σημεία των νορβηγών ερευνητών, ιδιαίτερα όμως το τέταρτο που μάλλον συνοψίζει και τα υπόλοιπα: «Every period has its own values and historians must avoid judgements based on values and moral concepts drawn from their own time. They should

παρελθόν, γλώσσα και ύφος, συγκριτικά και κατ' αναλογία, με τα κάθε είδους κείμενα αυτού που έχει καθιερωθεί να λέγεται στην ιστορία της λογοτεχνίας μας «γενιά του '30». Είναι νομίζω ένα σημαντικό και πολύπλοκο ζήτημα που χρειάζεται ειδική διαπραγμάτευση. Πολλά από τα κείμενα αυτά πάντως είναι μία εξαιρετη άσκηση σ' ένα συγκεκριμένο ύφος, το οποίο, λόγω και του υψηλού καλλιτεχνικού επιπέδου των έργων τέχνης στα οποία, κατά προτίμηση, αναφερόταν ή, έστω,

describe, analyse, and interpret without any prejudices».

Και στην Ελλάδα η τάση αυτή είναι σαφέστατη, π.χ. στο έργο του Κεραμόπουλλου και του Τσουντα, για να αναφέρουμε έναν αρχαιολόγο ιστορικών και ένα προϊστορικών χρόνων των αρχών του 20ού αιώνα. Θα μπορούσε να εξελιχθεί σε μία προωθημένη μορφή αρχαιολογικής έρευνας, με όλες τις προϋποθέσεις για να αναπτυχθεί πολύ αργότερα η λεγόμενη contextual archaeology. Η τάση του ιστορικισμού όμως ανακόπηκε αφού τα όποια προγράμματά του, ειδικά στην Ελλάδα, απαιτούσαν άλλες προϋποθέσεις και, στην ιστορία των ιστορικών χρόνων, αυτοσυρρικνώθηκε στα της ιστορίας της τέχνης με βάση τις αρχές των πρώτων διδασκάντων, π.χ. Wölflin, ενώ, κατά τις τελευταίες δεκαετίες έγινε κάπως «τεχνοκρατική». Έτσι, η παραγωγική λογική του «εξ όνουχτος τον λέοντα» της ιστορίας της τέχνης, βρήκε τον σημαντικότερο ίσως εκφραστή της σε κείμενα του Καρούζου –και όχι μόνο– (π.χ. Καρούζος 1995), ενώ η «τεχνοκρατική» άποψη εκφράστηκε με ανασυνθετικές προσπάθειες του τύπου π.χ. του Beazley, ή της αποκατάστασης αγαλματικών τύπων, ή της εικονογραφίας ενός θέματος κλπ. Το απολύτως θετικά παραδοξο στα καθ' ημάς, ειδικά για την πρώτη περίπτωση, είναι, κατά τη γνώμη μου, η ψευδαίσθηση ότι κινήθηκε στο πλαίσιο του ιστορικισμού ενώ, στην ουσία, κινήθηκε στο πλαίσιο του μοντερνισμού, αφού πολλά από τα κείμενα που μας άφησε ουσιαστικά χρησιμοποιούν ερμηνευτικές προσπάθειες για το

άλλων που ανέδυσε από την αφάνεια, πολλές φορές έχεις την αίσθηση ότι προσπαθεί να ταυτισθεί με το ύφος που απέπνεαν σε εκείνη την εποχή αυτά τα έργα τέχνης. Η κειμενική επάρκεια για την προσέγγιση αυτών των έργων τέχνης συνιστούσε εκ προοιμίου, τουλάχιστο για μία συγκεκριμένη κατηγορία αρχαιολόγων, την σοβαρότερη προϋπόθεση για την ερμηνευτική τους προσέγγιση. Η κειμενική επάρκεια προϋπέθετε γνωστική επάρκεια. Αργότερα, με την πιο «τεχνοκρατική» τροπή των πραγμάτων, είναι εξαιρετικά σημαντικό ότι από νεότερο δάσκαλο σε θέματα γλυπτικής χρησιμοποιείται ο όρος «ανάγνωση» (Στεφανίδου-Τιβερίου 2001), αλλά βέβαια η λέξη έχει άλλη σημασία και όχι κειμενική. Η ανάγνωση δηλαδή αυτή δεν είναι τίποτε άλλο από το γνωστό πρώτο σκέλος της προσέγγισης του αρχαίου αντικειμένου από την πλευρά της γερμανόγλωσσης παράδοσης, η γνωστή «Stylanalyse» ύστερα βέβαια από την όποια αποκατάσταση, για να ακολουθήσει κατόπιν η λεγόμενη ερμηνευτική προσπάθεια (Bedeutungsversuch) στο πλαίσιο πάντα, όπως αναφέραμε, ενός ιστορικισμού.

Η ανάγνωση αυτή, το αντίστοιχο της οποίας για τα κείμενα είναι αυτό που λέγεται φιλολογική κριτική, δεν έχει βέβαια καμία σχέση με την ανάγνωση της μεταμοντέρνας αντίληψης, την απαραίτητη προϋπόθεση της ερμηνείας. Ο δρόμος μεταξύ της ανάγνωσης των αντικειμένων και της ερμηνείας τους, με τη συμβολή και την απήχηση του έργου του Gadamer, έχει

συζητηθεί αρκετά την τελευταία δεκαετία με θέσεις και απόψεις που κινούνται από την μερική αποδοχή της αντικειμενικότητας μέχρι την απόλυτη απόρριψή της και την αποκλειστική παραδοχή της κειμενικής πραγματικότητας (πρόσφατη καλή σύνθεση και για το ευρύ, και όχι μόνο, κοινό Johnston 1999, 98-115 ενώ, στην βιβλιογραφία που παραθέτει θα πρέπει να προστεθούν και τα Tilley 1993, 1999). Το απόλυτα θετικό όλης αυτής της πνευματικής περιπέτειας είναι ότι η θεωρία της αρχαιολογίας είναι ενταγμένη στην τελευταία λέξη των σημερινών πνευματικών αναζητήσεων και δε θα μπορούσε να γίνει διαφορετικά αφού η μεταμοντέρνα σκέψη ενσωμάτωσε δυναμικά το παρελθόν στο παρόν. Δεν το συσχέτισε απλώς, όπως ο μοντερνισμός.

Συμπεράσματα: Οι α-κειμενικές εποχές μπορούν να έχουν κείμενα με τους μηχανισμούς αφήγησης των αντικειμένων, οι οποίοι δεν διαφέρουν από των κειμένων. Η άποψη ή η διαπίστωση αυτή, ανοίγει ένα τεράστιο ερευνητικό πεδίο στην προϊστορία και όχι μόνο βέβαια. Στην αρχαιολογία της κλασικής και ρωμαϊκής αρχαιότητας ο ιστορικισμός, ο οποίος επικράτησε και επικρατεί, δεν ήταν απαγορευτικός στο να γραφούν κείμενα, στη γερμανόγλωση και στην ελληνόγλωση έρευνα κυρίως, τα οποία συνιστούν αφηγήσεις με λογοτεχνικό, θα λέγαμε, ύφος, το οποίο έχει ελάχι-

στη σχέση με παράθεση δεδομένων, δηλαδή με τον ιστορικισμό από τον οποίο προέρχεται, αλλά προσπαθεί να ταυτισθεί τόσο με το λογοτεχνικό ύφος της εποχής, όσο και με το ύφος και την υψηλή ποιότητα των έργων τέχνης με τα οποία ασχολείται.

Θεσσαλονίκη, Αρχαιολογικό Μουσείο 2002.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Johnsen H. – Olsen B. 1992, «Hermeneutics and Archaeology: on the Philosophy of Contextual Archaeology», *American Antiquity* 57, 419-436.
- Johnson M. 1999, *Archaeological Theory, An Introduction*, Blackwell.
- Καρούζος Χ.Ι. 1995, *Μικρά κείμενα*, Αρχαιολογική Εταιρεία 149, εκδότης Β.Χ. Πετράκος, Αθήνα.
- Ricoeur P. 1987, *On Interpretation, French Philosophy Today*, Cambridge University Press (μτφρ. στα ελληνικά Σ. Ροζάνης, *Περί ερμηνείας*, Έρασμος, 1988).
- Στεφανίδου-Τιβερίου Θ. 2001, «Εξάιρετον πορτραίτο» εκ *Ποτίδαιας, Άγαλμα*, Μελέτες για την αρχαία πλαστική προς τιμήν του Γιώργου Δεσπίνη, 451-462.
- Tilley C. 1993, *Interpretative Archaeology*, Berg Publishers.
- Tilley C. 1999, *Metaphor and Material Culture*, Blackwell.